

MIRADOR

La col·lecció «Aetas» de l'editorial Adesiara ofereix acurades traduccions de butxaca en edició bilingüe de textos grecs i llatins de l'antiguitat, l'edat mitjana o el Renaixement. Acaba de sortir el retrat que Suetoni va fer del famós infame Calígula. Amb traducció i edició d'Alejandra de Riquer i Ignasi-Xavier Adiego, podem tornar a una figura negra quasi llegendaria i reflexionar sobre els claroscurs del poder d'un dels emperadors més odiats i fascinants de la història.

Les passions segons Calígula

Per Jaume C. Pons Alorda

Emperadors folls?

“L'aire és dens. Mai / no havia vist aquests colors, el fum. / I aquesta olor... / Quin déu / ha respirat mai tanta vida? // Sempre / he envejat aqueix Crist —morir / sota els esputs de la plebs, / ferit el cos i l'ànima perduda. / Ell existí, jo ja vaig néixer mort.” Són versos del poema “Neró contemplant les ruïnes de Roma” d'Andreu Vidal, de *L'animal que no existeix*, Premi Carles Riba de poesia 1992. Com clarifiquen les investigacions de Margalida Pons, Andreu Vidal era un apassionat de la història, sobretot de la història de les religions, i va dedicar poemes a Neró i també a Constantí, el primer emperador romà permissiu amb l'expansió i l'oficialització del cristianisme: “Mai no coneixeràs derrota / ni glòria ni fi.”

Anys abans, Antonin Artaud havia dedicat un personalíssim assaig a un altre sòrdid emperador romà. Comença així en la traducció de Xavier Valls Guinovart per a Edicions Poncianes: “Si al voltant del cadàver d'Heliogàbal, mort sense tomba, i degollat per la seva pròpia policia a les latrines del seu palau, hi ha una intensa circulació de sang i excrements, al voltant del seu bressol hi ha una intensa circulació d'esperma.” Com explica Arnau Pons a l'epíleg: “Exaltat i violent i

sobretot llaminer per l'exposició descarada d'una sodomia insaciable en el cor mateix del poder de Roma —per tant, políticament subversiu, però també políticament sense demà i políticament ambivalent, per uns altres motius—, *Heliogàbal o l'anarquisme coronat* és un llibre que es presta a ser brandat i reduït.”

En efecte, és fàcil reduir el llegat d'aquests insignes personatges tòrrids a una mera anècdota, rondalla per provocar escàndols. Els esmentats són alguns dels noms més consagrats d'una nissaga d'emperadors considerats folls en el seu moment perquè varen sacsejar violentament el continuïum de la història de la humanitat. Les seves complexes figures han inspirat llargues corrues d'obres literàries, plàstiques o cinematogràfiques. Gai Juli Cèsar August Germànic, més conegut com a Calígula, forma part d'aquesta nissaga maleïda. La pregunta és si realment va ser un personatge tan demencial com ens han volgut fer creure.

L'exquisida editorial Adesiara, que està configurant un excel·lent catàleg de clàssics grecollatins però també d'edicions de llibres catalans o estrangers d'altíssim nivell, acaba de publicar el volum que Gai Suetoni Tranquil, el biògraf més cèlebre de la literatura llatina, va dedicar a Calí-

gula. Aquest títol revelador arriba en una edició i traducció d'Alejandra de Riquer i Ignasi-Xavier Adiego, que tenen molt a dir en un pròleg revelador: “Hipertiroidisme, psicopatia, esquizofrènia, trastorn de la personalitat paranoide, epilèpsia del lòbul temporal, alcoholisme, trastorn d’ansietat per haver estat separat dels pares, infecció vírica desconeguda... Són nombrosos i variats els intents de diagnosticar la malaltia que suposadament va patir Calígula, i que explicaria aquells aspectes tan inquietants de la seva personalitat que han fet d’ell l’emperador boig per excel·lència i l’han situat al capdavant de la llista dels “emperadors dolents” de Roma, on gaudeix de la notable companyia de Neró, Còmode, Caracal·la i Helioàgalab. Aquests intents de diagnosi han estat considerats més aviat temeraris per la gran majoria dels investigadors, no només perquè diagnosticar algú que és mort fa quasi dos mil anys no sembla una cosa fàcil, sinó també perquè cal plantejar-se si les fonts gregues i llatines no ens han transmès una imatge esbiaixada de Calígula.”

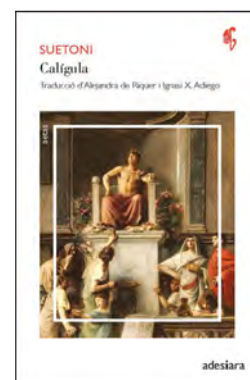
Una pel·lícula tremenda

El pornògraf Tinto Brass va treballar durant quatre anys per acabar una de les seves pel·lícules més conegudes i controvertides: *Caligula*. Alguns experts asseguren que si el film no s’hagués retirat de les sales de cinema, per evitar el nombre cada cop més creixent de denúncies contra escàndol públic, hauria estat un dels més rendibles de la història. De fet, aquesta pel·lícula, el film independent amb major pressupost de la història del setè art quan es va fer, tenia molts elements

perquè triomfés. Per una banda, estava protagonitzada per una sèrie d’estrelles filmiques, des de Malcolm McDowell fins a Helen Mirren, passant per consagrats com Peter O’Toole o John Gielgud. Per l’altra, mostrava amb pèls i senyals la part més morbosa de la vida d’un emperador romà insòlit, i ho feia amb escenes de sexe absolutament reals. L’actriu Helen Mirren va arribar a dir que aquella proposta tan forassenyada era “una irresistible mescla d’art i genitals”. El guió era de l’incisiu escriptor nord-americà Gore Vidal “el terrible”, que al final no va voler aparèixer als crèdits del film quan es varen incrementar les dosis de violència i sexe. Curiosament, moltes de les idees originals venien del llegendari director Roberto Rossellini, que havia treballat en un primer tractament per a una possible sèrie. Si l’aventura va arribar a bon port, després d’innombrables problemes, va ser per l’interès del productor, Bob Guccione, fundador de la revista *Penthouse* i un dels homes més rics del món.

Dues anècdotes il·lustren fins a quin punt la pel·lícula de Tinto Brass ha estat capaç de generar una curiosa influència en el Hollywood contemporani. La primera és que l’actor principal del film, Malcolm McDowell, convertit en icona de cel·luloide pel seu paper en *A Clockwork Orange* de Kubrick, es va vincular tant amb el projecte que fins i tot va inventar-se diàlegs addicionals i en va improvisar un bon grapat, talment Rutger Hauer fent de replicant a *Blade Runner* de Ridley Scott, cineasta que també es va deixar seduir pel costat fosc d’un altre emperador romà de la nissaga dels maleïts, Còmode, convertit en l’excels antagonista →

Escenes de la pel·lícula *Caligula* de Tinto Brass.

Joaquin Phoenix com a Còmode a *Gladiator*.

→ de *Gladiator* gràcies al talent i al carisma d'un Joaquin Phoenix en estat de gràcia. La segona és que Leonardo DiCaprio va reconèixer inspirar-se en el Calígula de Malcolm McDowell per interpretar *The Wolf of Wall Street* de Martin Scorsese.

Més enllà de les explícites escenes sexuals, executades per l'exèrcit de la factoria Penthouse, s'ha de reconèixer que és una obra de culte que, sense cap mena de dubte, encara genera un impacte bestial i ha aconseguit, al llarg de les dècades, convertir Calígula en un personatge conegut popularment, un fet que certament ha menat més d'un cor a sublimar-lo com un mite negre o, com ho diria Stefan Zweig, l'engendrador d'un dels "moments estel·lars de la humanitat".

Calígula descrit per Suetoni

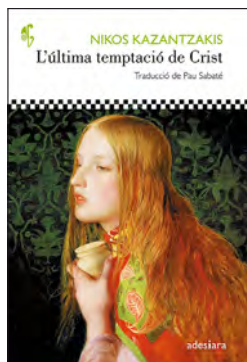
Biògrafs com Aloys Winterling han proposat que Calígula va acabar essent injuriat pels seus actes revolucionaris, com haver volgut retallar els privilegis de l'aristocràcia romana. Tant pel cantó negre com pel blanc, una mitificació sempre ens allunya de la realitat, mitificació que es va gestar ja en la joventut del personatge: va fer el seu primer discurs públic quan tenia cinc anys i va participar a les desfilades triomfals del seu pare després de grans victòries bèl·liques.

El govern de Calígula va durar poc més de tres anys, però varen ser tan frenètics que els historiadors, tant contemporanis com posteriors, han trobat dificultats per ordenar els esdeveniments d'aquells dies tumultuosos. El que sí que se sap del cert són alguns trets que marcaren les jornades més intenses de Calígula: el possible incest amb la seva germana Drusil·la, l'adopció de certs cultes orientalitzants, un macabre sentit de l'humor o la ferma creença d'haver esdevingut una

Estàtua de Calígula (circa 40 dC) al Museu del Louvre de París.

MARIE-LAN NGUYEN

divinitat incompresa... No es pot oblidar que si Calígula va arribar al poder va ser per la mort prematura del pare, Germànic, que, segons el mateix Suetoni, hauria estat un gran emperador: en més d'una ocasió el conegut biògraf es lamenta d'un decés que va fer que Roma perdés un excel·lent governant. Una vegada mort i enterrat el pare autoritari, que ben aviat va educar els fills en l'art de la guerra, Calígula va governar després d'una sèrie de maquinacions pèrfides i gràcies a una envejable capacitat d'adaptació de despietat animal polític enmig d'un clima de caos, violència i traïcions de tota mena. Pel seu comportament temperamental, per la seva actitud arrogant i per molts dels seus actes, molts historiadors varen declarar que era un dement o que estava posseït per la bogeria.

Les pàgines que ens ofereix Suetoni no sempre connecten els diferents fets presentats, ni tenen un fil conductor clar, ja que l'escriptura es xapa en dues i no dubta a qualificar Calígula de "monstre". Tanmateix, ens permeten copsar un personatge que es va preocupar molt per mantenir un poder cada cop més qüestionat. Sigui com sigui, sem-

bla ser que Calígula no va saber estar a l'alçada del càrrec, va abusar de la força de manera sistemàtica i, més que ser discret amb els vicis més perniciosos, els va proclamar als quatre vents amb un orgull tirànic. Una conspiració va acabar amb ell, immolat sota les espases de la guàrdia pretoriana, que el va acotellar fins a trenta vegades i fins i tot va burxar-li visceralment els genitals, en unes grades durant els jocs organitzats per fer créixer el suport del seu poble. Així va ser com Claudi, el tiet tartamut de Calígula, el va succeir com a emperador, història que el poeta Robert Graves explicaria en dos volums conegudíssims que acabarien esdevenint el pinyol d'una de les sèries més estimades de la televisió: *I, Claudius*.

Albert Camus també va escriure una peça dramàtica dedicada a Calígula. Després de tres dies i tres nits, l'emperador torna a palau per descobrir que la seva germana i amant és morta. El descobriment l'aboca a un deliri que acabarà maquinant-se com una mena de suïcidi superior. La idea connecta molt bé amb les teories, considerades blasfemes per l'Església, de Nikos Kazantzakis a *L'última temptació de Crist*, una novel·la extraordinària dedicada al Messies i traduïda per Pau Sabatè també per al magnífic catàleg d'Adesiara. A través de les turbulentes escenes, i de monòlegs gairebé delirants, el Premi Nobel de Literatura responsable d'obres com *El revers i l'anvers*, de recent edició catalana a Lleonard Muntaner Editor a cura de Pol Guerrero Alonso i Manuel Guerrero Brullet, torna a temes recurrents com l'absurditat metafísica de l'existència, la il·lògica del poder, la recerca de l'absolut o l'extrem patiment de l'ésser humà en un món difícil de comprendre. Són temes que ja treuen el cap a altres llibres fundacionals com *El mite de Sísif*, *L'home revoltat* o *La caiguda*, amb traduccions de Joan Fuster, Josep Palàcios i Anna Casassas recuperades fa poc a l'editorial Raig Verd.

Últims apunts

Degué ser l'any 2007. Al bar Es Pinzell de Palma, carrer de les Caputxines, Pere Perelló i Nomdedéu, Emili Sánchez-Rubio i jo organitzàvem, cada setmana, activitats culturals. La intenció era crear un espai que fos clau en l'ecosistema poètic dels Països Catalans: la branca mallorquina del que representaven Ca Revolta a València i l'Horignal a Barcelona. En

aquest marc vàrem organitzar dues brutals sessions de cineclub. La primera va ser *Salò o le 120 giornate di Sodoma* de Pier Paolo Pasolini. La segona, *Caligula* de Tinto Brass. L'impacte d'aquells visionats sempre m'ha acompanyat, i potser per aquest motiu han estat dues pel·lícules que mai no he pogut separar del tot, per la seva violència extrema, per unes devastadores escenes de sexe, per la seva esfereïdora crítica contra el poder.

En aquest any 2022 en què comencem a sortir de la pandèmia i entrem en una nova era global després de la invasió russa d'Ucraïna, el que ens tornen a proposar ara Suetoni, Alejandra de Riquer, Ignasi-Xavier Adiego i Jordi Raventós amb aquesta nova edició de *Caligula*, però també en intervencions públiques com la del programa *Més 324*, gràcies a la generositat del periodista Xavier Gaset i el seu equip, no és altra cosa que tornar a les fonts originals de les representacions del poder i d'éssers humans que l'han ostentat implacablement per tal que cadascú arribi a les seves pròpies conclusions. Encara avui dia, Suetoni és una de les fonts més fiables per entendre l'essència d'uns governants que varen dominar el món. És de les seves famoses *Vides dels cèsars* d'on s'ha extret aquest volum de *Caligula*, un retrat immisericordi, a vegades fins i tot cruel, que ens mostra furor i follia i que Adesiara ha recuperat en un moment decisiu del nostre temps.

Tot i que hi hagi hagut gent que hagi blanquejat aquest personatge ambiciós, aberrant i salvatge, com si fos un heroi preromàntic incomprensible o una víctima de la seva època, llegint Suetoni arribem a sentir tot just el contrari i arribem a comprendre que Calígula va ser un ésser complex i un egòlatra incompetent que va fer ús de la por com a vehicle de governació després d'un possible magnicidi. Ens sona d'alguna cosa? És comprensible que un ésser així hagi generat fascinacions abrindades que, inevitablement, continuaran prodigant-se en el futur. Malgrat el seu furor per unes orgies que en mans de Brass i Guccione esdevenen portentoses, al final Calígula va morir com va néixer i com va viure: tot sol. El seu final sembla donar la raó al poeta Andreu Vidal, que en el poema "Sub-làbarum" va escriure amb sang i foc una sentència que té el do de perdurar: "Estranya guerra / la d'aquell que batalla solitari, / sense exèrcit ni amic, sense recer." •

#Nou Temps

EL PRIMER
SETMANARI
EN CATALÀ

EL NOSTRE,
EL TEU!

www.eltemps.cat

FES-TE'N SUBSCRIPTOR

a subscripcions@eltemps.cat
o telefona al 902 131 025